

DOI: [10.32702/2307-2105-2019.11.46](https://doi.org/10.32702/2307-2105-2019.11.46)

УДК: 336.71

Я. М. Кривич,

к. е. н., доцент кафедри фінансів, банківської справи і страхування, Навчально-науковий інститут бізнес-технологій «УАБС» Сумського державного університету

ORCID: 0000-0002-3401-0878

Ю. А. Мартянова,

магістрант, Навчально-науковий інститут бізнес-технологій «УАБС» Сумського державного університету

ORCID: 0000-0001-8727-7552

КРИЗА ДОВІРИ ДО БАНКІВ: ЗМІСТ, ФОРМИ ПРОЯВУ ТА НАСЛІДКИ

Y. Kryvych

PhD (Economics), Associate Professor of the Department of Finance, Banking and Insurance, Scientific-Educational Institute of Business Technologies «UAB» of Sumy State University

Y. Martyanova

Undergraduate Banking and Insurance, Scientific-Educational Institute of Business Technologies «UAB» of Sumy State University

CRISIS OF TRUST IN BANKS: CONTENT, FORMS OF MANIFESTATION AND CONSEQUENCES

У статті розкрито зміст поняття «криза довіри», яке сформувалося на фоні негативної економічної ситуації в минулому та залишило сильний відбиток на співпраці населення з банківськими установами. З'ясовано, що одним із пріоритетних принципів такого співробітництва є рівень довіри між клієнтом і банком, їх партнерська соціальна відповідальність. Споживачі потребують бути впевненими щодо наданих їм послуг, а посередники, у свою чергу, мають нагоду зміцнити довіру з клієнтами й стимулювати їх до придбання фінансових продуктів, розміщення заощаджень для ефективного використання. Відокремлено ряд обставин, що зумовлюють кризовий стан довіри. Окреслено форми прояву кризи недовіри вкладників. Можна вважати, що це ряд закономірностей, які достовірно вказують на відношення населення щодо їх захищеності з боку держави та банківських інституцій. Визначено наслідки недовіри до банківських установ, які тягнуть за собою ряд негативних явищ.

The article describes the meaning of the concept of "crisis of confidence", which was formed against the background of the negative economic situation in the past and left a strong impact on the cooperation of the population with banking institutions. In the past, which has taken a strong toll on the economy, our losses have lost to all public institutions. It has been found that one of the priority principles of such cooperation is the level of trust between the client and the bank and their partnership social responsibility. Consumers need to be confident about the services they provide, and resellers, in turn, have the opportunity to build trust with clients and encourage them to

purchase financial products and place savings for efficient use. It has been established that the loss of public confidence in the banking system is caused by cases where a bank or several banks have problems with liquidity or solvency, because of this, clients are afraid to lose their deposits and, as a consequence, terminate contracts early, which causes panic and exhaustion of the resource base. There are a number of circumstances that determine the crisis of confidence. The pre-crisis period was characterized by the orientation of domestic banks to cooperate with the private consumer and expand the range of services with the use of new technologies. One of the priority principles of such cooperation is the level of trust between the client and the banking institution, their partnership social responsibility. It is this that is fully reflected in the counterparties' confidence that their behavior is appropriate. Distrust has become the defining principle of Ukrainian consciousness and mentality. The forms of manifestation of the crisis of investor distrust are outlined. It can be considered that this is a series of laws that accurately indicate the attitude of the population to their protection by the state and banking institutions. It has been determined that a low level of trust in banks and slowed recovery rates are causing negative effects - a shortage of deposits and, as a consequence, a lower opportunity to promote economic development and financial stability. The consequences of distrust of banking institutions, which entail a number of negative phenomena, are identified.

Ключові слова: криза довіри; банківська система; фінансова криза; споживач; банківська криза.

Keywords: confidence crisis; banking system; financial crisis; consumer; banking crisis.

Статтю підготовлено в межах виконання науково-дослідної роботи молодих науковців на тему «Економіко-математичне моделювання механізму відновлення суспільної довіри до фінансового сектору: запорука економічної безпеки України» (номер держ. реєстрації 0117U003924)

Постановка проблеми. На шляху розвитку банківської системи одним із провідних факторів фінансової стійкості є довіра населення до банківського сектору. Так як значну частку, що формує ресурсну базу займають кошти, залучені від різних контрагентів. Вже декілька років населення не може оговтатися від пережитих криз, які насунулися на банківську систему. Ситуація загострюється відсутністю фінансово-економічної безпеки, яка, у свою чергу, формує довіру населення до фінансового сектору. Масові банкрутства банків, збільшення частки проблемних кредитів, як результат - відсутність довіри до банківських інституцій. Втрата довіри свідчить про обмеження доступу до ресурсів і врешті-решт виникає банкрутство установ. Тому нами була обрана дана проблема, яка є актуальною й досі не вирішеною.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У ході стрімкого розвитку кризових явищ належну увагу науковців привернули питання щодо чутливості банків до потрясінь, в особливості втрати довіри населення до банківських інституцій. Окремо слід виділити праці таких зарубіжних науковців як Дж. Стігліц[1], Ф. Дібвіг[2], Дж. Капріо[3]. Питаннями відновлення довіри займалися й вітчизняні науковці К.М.Бесадзе[4], А.В.Сомик[5], Л. Є. Турчин [6].

Формулювання цілей статті. Метою статті є визначення сутнісних характеристик, форм прояву та наслідків кризи довіри до банків.

Виклад основного матеріалу. Незначний рівень довіри до банків та сповільнені темпи її відновлення спричиняють негативні наслідки – дефіцит депозитних коштів і, як наслідок, нижча можливість сприяти економічному розвитку та фінансовій стабільності.

Даний наочний зв'язок процесів залучення депозитів та, у свою чергу, надання кредитів, коли загострюється криза довіри свідчить про необхідність посилення напрямку політики банківських установ на роботу з населенням. Саме реакція клієнтів банків під впливом зміни політики, умов розміщення депозитів та отримання кредитів є вагомим індикатором стійкості та конкурентоздатності державної банківської системи.

Дослідники, вивчаючи дану проблему, шукають нові орієнтири для різних сфер життєдіяльності, зокрема й для економічної, важливою складовою якої є банківська система. Звертаючись до проблеми довіри до грошово-кредитної та банківської системи, відокремлюють ряд обставин, викликаючих кризовий стан довіри. Здебільшого, мова йде про ті процеси, що мають відношення до функціонування зазначених секторів економіки. Серед яких виділяють ті, що спричиняють зниження рівня довіри і, як наслідок, – її кризи. До того ж періодичність актуалізації проблеми довіри до банківської системи збігається з періодами проявів кризи в економічній сфері. Так, економічна криза 2008 року сприяла виникненню статей, у яких був проведений аналіз

кризи довіри. Після недовгої стабілізації в економіці публікації з цієї тематики пішли на спад. Уже 2014 - 2015 років кількість таких робіт зросла, що пояснюється кризою в українській фінансово-кредитній і банківській системах, що триває й донині.

Поняття “довіра” в теорії ринку має місце в тому, що клієнт покладається на агента, котрий діє в його інтересах. Відмінною рисою від ринку товарів є те, що споживач на фінансових ринках покладається на досвід агента. Усі банківські та фінансові послуги потребують знань, які відсутні у споживачів. Підґрунтям взаємовідносини між споживачем й агентом є співпраця на довготривалій довірі, оскільки фінансові операції зазвичай не обмежуються одним разом, а є продовжуваними. Споживач фінансових послуг, укладаючи угоду з провайдером, не може бути впевнений, як у майбутньому поводитиметься принципал.

Дж. Спрінгфорд стверджує, що внаслідок такої специфіки фінансового ринку покупець фінансових послуг прагне бути впевненим у правдивості агента та в тому, що він діятиме в його інтересах [7]. Якщо виникають ознаки неправди або непрофесіоналізму з боку агента, довіра з боку принципала втрачається. Існує багато способів для послаблення проблем, що виникають у разі відсутності довіри. Очікування споживачів щодо забезпечення своїх інтересів мають бути виправдані. Вони готові отримати інформацію про якість обслуговування агентом і звертаються до посередників, котрі знаходять необхідну інформацію щодо продуктів належної якості й відповідальних постачальників. У тому випадку якщо споживач не має можливості об’єктивно оцінити продукт і не довіряє агенту щодо якості задоволення фінансових потреб, то виникає розрив між попитом та пропозицією на ринку. Завдання посередників надавати споживачам інформацію задля допомоги їм в орієнтації на ринку продуктів, оскільки послуги на фінансовому ринку є складним механізмом. Інвестори зазвичай не вкладають своїх коштів, оскільки обмежені у володінні достатньої інформації щодо здійснення дохідних вкладень з мінімальним рівнем ризику.

У зв’язку з цим, посередники мають нагоду зміцнити довіру з споживачами й стимулювати їх до придбання фінансових продуктів, розміщення заощаджень для ефективного використання. Спираючись на такі судження, Дж. Спрінгфорд розмежовує три типи довіри: між споживачами та їх агентами, між споживачами й посередниками, а також між споживачами й ринковим механізмом. Споживачу треба бути впевненим, що обрана фінансова установа буде зберігати та примножувати його кошти або надавати фінансові послуги в майбутньому відповідно до тих умов, на яких він з агентом погоджується при укладанні угоди. Споживачі потребують мати довіру до ринку, зокрема до того, що він пропонує їм вибір агентів, які діятимуть в інтересах клієнтів. Відсутність дотримання даних умов зумовлює фінансовий ринок обслуговувати лише обмежену кількість учасників та працювати нижче свого потенціалу, що негативно впливає й на постачальників, і на споживачів продуктів.

Фінансова система складається з кількох взаємопов’язаних ринків, кожному з яких пріоритетною умовою ефективного функціонування потрібна довіра між фінансовими установами й споживачами. Малодосвідченим інвесторам важко здійснити ефективні інвестиції. Також має місце економія від масштабу, тобто установа може збирати й аналізувати інформацію щодо інвестицій та страхування від ризику ефективніше, ніж приватні особи. Банківські установи, страхові компанії та пенсійні фонди виступають як агенти інтересів споживачів. Вони приймають вклади й платежі, застосовують різноманітні інструменти, щоб збалансувати ризик і дохід. За умови, якщо ринок працює добре, то покупці й продавці фінансових продуктів (послуг) мають отримувати вигоду від таких угод. Так як фінансові ринки здебільшого залежать від рівня довіри, її втрата є серйозною проблемою.

Згідно з рівнем довіри в суспільстві, Ф. Фукуяма висунув власну класифікацію економічних систем. До країн із високим рівнем довіри він відносить ліберальні демократії США, Німеччини, Японії, тоді як Китай, Мексику, Францію, Італію та країни, що входили до складу СРСР, об’єднав у групу держав з низьким рівнем суспільної довіри [8].

Насправді, історично склалося так, що деякі події стали підставами для зниження рівня довіри до державних і фінансових інституцій. Наприклад, втрата заощаджень, накопичених домогосподарствами в державних фінансових установах СРСР, багаторазова стрибкоподібна девальвація національної валюти, індикатором кризових явищ якої, як правило, розглядається курс, безконтрольна гіперінфляція, високий рівень корупції, існування вагомих внутрішніх і зовнішніх часових лагів при здійсненні стабілізації економічної політики тощо.

Однак, умови сучасної девальвації гривні та непослідовної політики Центрального банку значно підірвало довіру до фінансових інститутів і з боку молодого покоління. Зокрема існує багато зовнішніх і внутрішніх загроз, що негативно впливають на суспільну довіру в Україні. До них можна віднести військові дії на території України, відтік капіталу, зниження реальних доходів населення, проблеми з наповненням бюджету, відсутність реальних реформ тощо. За таких умов формуються негативні очікування населення та дефіцит суспільної довіри, що проявляється у нестачі депозитів, скорочення кредитування, збільшенні питомої частки проблемних кредитів тощо. Як наслідок, тотальне погіршення фінансово-економічних показників банків.

Формами прояву кризи довіри до банківської системи можна вважати ряд закономірностей. Саме вони достовірно вказують на відношення населення щодо їх захищеності з боку держави та банківських інституцій. Різка девальвація гривні, панічний попит на долар, зменшення доходів населення спричинили масове зняття депозитів з банківської системи, а обсяги невиплат за кредитами досягли величезних розмірів. Виникла загроза банкрутства для багатьох вітчизняних банків, що могло зруйнувати всю банківську систему. Спекуляції банків на валютних операціях, з введення додаткових комісій, підвищення ставок за кредитами не тільки за новими,

але й за кредитами, виданими раніше. Також, на думку автора, ознаками кризи довіри до банків та до національної грошової одиниці є переважання валютних коштів у заощадженнях клієнтів, розміщених у банках, зростання частки коштів на вимогу.

Втрата довіри населення до банківської системи обумовлена випадками, коли банк або декілька банків мають проблеми із ліквідністю або платоспроможністю, через це клієнти остерігаються втратити свої вклади і, як наслідок, достроково розривають договори, що тягне за собою паніку й виснаження ресурсної бази. Вкладники активно шукають альтернативні сфери для розміщення капіталу і їх недовіра до банківських установ зумовлює нестачу ресурсів для кредитування. Для того, щоб залучити вклади банки змушені підвищувати ставки по депозитах, внаслідок чого кредити дорожчають і негативно це відбивається на економічній активності в цілому. Особливість фінансової системи України полягає фактично в монопольному становищі банків відносно інших фінансових установ, і як результат, вкладникам та інвесторам залишається лише вибір між різними банками. Невідомість, що зумовлена втратою довіри до банків, створює умови для підвищення реальних процентних ставок. Наслідком проблеми недовіри також може бути набуття системного масштабу й викликати тривогу в наглядових органів, створюючи загрозу стабільності всієї системи, мобілізації заощаджень, процесу фінансового посередництва й сприяти розвитку тіньової економіки. Зважаючи на це, значна частина населення України вважає, що краще заощадження зберігати у вигляді готівки.

Висновки. Отже, криза довіри до банків – складний наслідок багаторічних негативних явищ, які відбувались у світі й вплинули на його розвиток. Довіра насамперед означає відносини між споживачем й агентом, які базуються на принципах відкритості, прозорості й довготривалості. Форми прояву знаходять своє відображення в масовому знятті депозитів з банківської системи, спекуляції банків на валютних операціях, з введення додаткових комісій, підвищення ставок за кредитами, переважання валютних коштів у заощадженнях клієнтів, розміщених у банках, зростання частки коштів на вимогу. Наслідки, які може спричинити криза довіри є паніка, виснаження ресурсної бази, нестача ресурсів для кредитування, підвищення реальних процентних ставок, виклик тривоги в наглядових органів, створюючи загрозу стабільності всієї системи, мобілізації заощаджень, процесу фінансового посередництва й сприяти розвитку тіньової економіки. Зазначені проблеми створюють загрозу не лише для окремих установ, а й для всієї банківської системи і в подальшому потребують детального вивчення задля їх вирішення.

Список літератури.

1. Stiglitz J. E. A crisis of confidence / J. E. Stiglitz // *The Guardian*. – 2008. – 22 Oct. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.theguardian.com/commentisfree/cifamerica/2008/oct/22/economy-financial-crisis-regulation>.
2. Diamond D. W. Banks and Liquidity Creation: A Simple Exposition of the Diamond-Dybvig Model / D. W. Diamond // *Economic Quarterly*. – 2007. – Vol. 93, № 2. – P. 189–200.
3. Caprio G., Jr. Banking Crises / G. Caprio, Jr., P. Honohan [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://web.williams.edu/Economics/wp/caprioBankingCrises.pdf>.
4. Басадзе К. М. Відновлення довіри до банківської системи: міф чи реальність / К. М. Басадзе // *Фінансовий простір*. – 2015. – № 1 (17) – С. 18–22.
5. Сомик А. В. Підвищення рівня довіри до банків України / А. В. Сомик // *Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України*. – 2014. – № 38. – С. 250–257
6. Турчин Л. Є. Теоретичні аспекти формування довіри до банківської системи / Л. Є. Турчин // *Економіка та держава*. – 2012. – № 12. – С. 90–92.
7. A confidence Crisis Restoring trust in financial services / ed. by J. Springford. – L. : Social Market Foundation, 2011. – 132 p. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.smf.co.uk/wp-content/uploads/2011/07/Publication-A-Confidence-Crisis-Restoring-trust-in-financial-services.pdf>.
8. Фукуяма Ф. Доверие: социальные добродетели и путь к процветанию / Ф. Фукуяма ; [пер. с англ.]. – М. : Издательство АСТ, 2004. – 730 с.
9. Барановський О.І. Фінансові кризи: передумови, наслідки і шляхи запобігання : моногр. / О.І. Барановський. – К. : Київ. нац. торг.-еко. ун-т, 2009. – 754 с.
10. Гриценко А.А. Внутрішня структура довіри // *Економічна теорія* / А.А. Гриценко. – № 3. – 2010. – С. 20–26.

References.

1. Stiglitz, J. (2008), “A crisis of confidence” available at: <http://www.theguardian.com/commentisfree/cifamerica/2008/oct/22/economy-financial-crisis-regulation> (Accessed 26 September 2019).
2. Diamond, D. (2007), “Banks and Liquidity Creation: A Simple Exposition of the Diamond Dybvig Model”, vol. 93, no. 2, pp. 189–200.
3. Caprio, G. and Honohan, P. (2008), “Banking Crises” available at: <http://web.williams.edu/Economics/wp/caprioBankingCrises.pdf> (Accessed 25 Oct 2019).
4. Basadze, K.M. (2015), “Restoration of trust in the banking system: myth or reality”, *Financial space*, vol. 1 (17), pp. 18-22.

5. Somyk, A.V. (2014), "Increasing the level of trust in Ukrainian banks], Problems and prospects of development of the banking system of Ukraine", vol. 38, pp. 250–257
6. Turchin, L.E. (2012), "Theoretical aspects of the formation of confidence in the banking system", Economics and State, vol. 12, pp. 90–92.
7. Springford, J. (2011), "A confidence Crisis Restoring trust in financial services", *Social Market Foundation*, available at: <http://www.smf.co.uk/wp-content/uploads/2011/07/Publication-A-Confidence-CrisisRestoring-trust-in-financial-services.pdf> (Accessed 25 Oct 2019).
8. Fukuyama, F. (2004), *Doverie: social'nye dobrodeteli i put' k prosvetaniyu* [Trust: Social Virtues and the Road to Prosperity], Izdatel'stvo ACT, Moscow, Russia.
9. Baranovsky, O.I. (2009), *Finansovi kryzy: peredumovy, naslidky i shliakhy zapobihannia* [Financial crises: preconditions, consequences and ways of prevention], KNUTE, Kyiv, Ukraine.
10. Gritsenko, A.A. (2010), "Internal Structure of Trust", *Economic Theory*, vol. 3, pp. 20-26.

Стаття надійшла до редакції 04.11.2019 р.